

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 283

ŞUBAT 1973

YIL : 24 — CİLT : 14

Eski İstanbul'dan :

Sulukule'den Direklerarası'na

Yazan ve Çizen : Malik AKSEL

Çingene kavgası bir sanat ve rekabet haline getirilmişti. Para vermeyen seyircilere kızarlardı.

Şehzadebaşında elinde maniler, türkülerle dolaşan Çingeneler bunları kendilerine has bir dil, bir şive ile söylerler, gelene geçene bu manileri satmağa çalışırlar, bazan klarinet ve darbuka da buna katılırdı.

Bu sokak konserini yoldan geçenler, herkes bedava dinlerdi. Sulukule, Ayvansaray türküleri daima Direklerarası'nı etkilediği gibi, meşhur kantocular da Çingene kılığına girerek kantoya çıkarlardı.

*Todi (Çingene) lerde dülber var
Fal bakmada hüner var
Kirizi çok mangır yok
Çingenede sefa çok
Haydi İbo çalsana
Göbek atayım sana...*

Peruz elindeki zilleri şingirdatarak iki üç defa sahneyi dolandır, bu kantoyu söylerdi.

Eski Sulukule, Ayvansaray Çingeneleri aç kalmağa razı, oyun oynamamaya razı de-

ğillerdir. Türkü söylemek, Hampir çekmek (bir çeşit oyun) Kiriz atmak, fal bakmak baş hüneleridir. İstanbul'un çengi, çalgı panayırı burası. Todi musikisi bunların elinde. Direklerarasında en çok söylenen bunların türküleridir. Daha doğrusu Peruz bu Çingene türkülerini söylediği, oynadığı gibi yine Çingene türkülerini de bestelemiştir.

*Kirizciler kiriz atar
Çengiler de göbek atar
Hovardalar mangır atar
Sevdahlar aşka bakar
Ala bir daha ala bir daha*

Halkın sevdiği çingene türkülerinden biri de demircidir. Bunda da elde tef veya iskara maşa bulunur.

*Benim kocam kesme demirci
Karşısında ben de körükçü
Beni bugün alakoydu
Kara suratlı kömürcü.
Iskara maşa ateş küreği*

*Hindiba, prasa, ebegümeçi
Hasiyetli gelincik çiçeği*

Çingene musikisinden alınan Peruz'un bu kantosu, kendi duygularını anlatması bakımından önemlidir. Beste ve güfte kendidir:

*Aman be delikanlı çık meydana
Topuk vura vura meydana aman
Bıçkın ayakların talimi yaman
İçimde ateş dışımda duman
Çalsana çalsana Todi çalsana
Gönül verdim dostlar ben bu arslana*

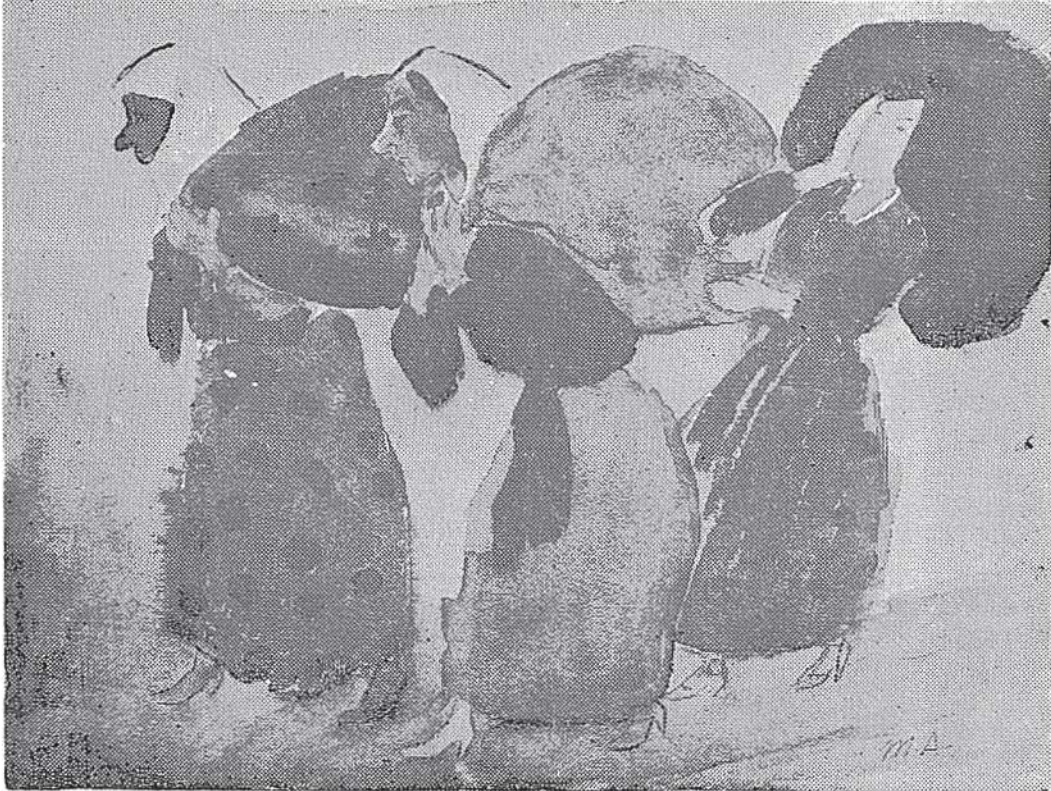
Peruz'un daha buna benzeyen nice kantoları var. Nitekim:

*Mestane mestane raksı şuhane
Dal fesinden salmış sırma kâkülü
Düşmüş samur fesin püskülü
Yanmışta Peruz savrulur külü
Çalsana Todi çalsana
Aygınım, baygınım çifte telliye
Yalellim tellim ah ya lellim*

Sade kantolara değil operetlere de bu musiki girmiştir. Pembe kız buna örnek olabilir.

Çingenerin, hele eskiden, kendilerine mahsus kıyafetleri vardı. Kabak çiçeği renginde şalvarları, başlarındaki yemenileri arasındaki karanfilleri ile ellerini bellerine dayayıp salına salına yürümleri, onlara bambaşka bir eda verirdi.

Düğünlerde çingenerin kiriz atmaları başlı başına bir hünerdi. Alınlarına su dolu bir bardak koyup göğüslerini titrete titrete iki büklüm olmaları, hovardaları çileden çıkarırdı. Bu arada açık kalan memeleri arasına banknotlar sıkıştırılırdı. Sulukule yıkılmadan önce bunlar sâde Kiriz, Hampirde değil daha nice oyunlarda da usta idiler. Bunlar Direklerarası'nda görülmeyen oyunlardı. Bu oyunların perdeleri suflörleri yoktur. Daha açıkçası para ölçüsünde perdeleri açılırdı. Toplumun gidişine uymayan bu esmer renkli koyu kara gözlü, ince yapılı insanların tek düşüncesi gününü gün etmek, yarına Allah kerim demek. Bunlar Sulukule denilen kale bedenlerine yapışık çoğu iki odalı evlerine bir türlü sığamazlardı. Ömürleri sokakta ge-

Bohçacı Çingener sokak sokak, kapı kapı dolaşır, fala bakar, bakla açarlardı.

ger, açıkta çamaşır yıkarlar, açıkta abdest bozarlar ve evleri ile sokak arasında ayrılık gayrılık diye bir şey tanımazlardı.

Çingene kavgası diye birşey varsa da bunlar, bu işi sanat haline getirmişlerdir. Ama en zıdlarına giden kelime de çingene sözüdür. Birbirlerine çingene deseler de kendilerine demezler. Bu âdeta sövme, sayma karşılığı gibidir. Eskiden Sulukuleye ağz dalaşı seyretmeğe gidenler sâde külhan beyler, ipsiz sapsızlar, ayaktakımı değildi. Bunlar içinde buraya gelen efendiler, hatta paşazadeler de vardı. Buna bir çeşit tiyatro demek gerekir mi bilinmez. Yalnız şu bir gerçektir ki hiç bir tiyatrodaki kavganın böylesine rastlanılmaz. Kavga arasında tefler, ziller çalınır. Şıkırdım şıkırdım diye göbek atılır, bunlarını hepsi burada. Hem oyun, hem kavga.

Kadınlar çengide, erkekler çalgıda ustadırlar. Bunlar içinde nice namlı kişiler vardır. Zurnacı Takuhi, klârnetçi İbrahim, Udî Afet, hanende Kurban, kemanî Meftun, Zurnacı Emin, Hele Afet, udu ile ensesinde öyle taksim yapardı ki, kimse bunun ustalığına erişemezdi.

Çingeneler sanıldığı gibi pis insanlar değildiler. Evleri pek alâ dayalı döşelidir. Minderler patiskadandır. Güzel görünmeden de hoşlanırlar. Hatta bit görmediklerini bile söyleyerek övünürler. Bir gün bir bit gören Çingene kızı sorar :

— Ta bu nedir?

— Ta pıruş (Ayıp olduğu için bite pire deniyor).

— Ta niçin atlamaz?

— Ta pabuçları yok.

— Ta niçin biyaz?

— Ta kocadı..

İstanbul'un ahşap sokakları arasından salına salına geçen Çingene kızları levanta çiçeği, mis çiçeği, nane çiçeği satarken, hele gençse kimler takılmazdı onlara. Kimi çekirdeksiz incir var mı? der. Kimi geniş bol şalvarında ne olduğunu sorar. Çingene kızı oturup bir şeyler satıyorsa, önündeki kaça, veya ardındaki kaça? diye takılırdı.

Mahalle çocukları ise :

— Çingene çit çit, arkası bit bit, bir çanak ayran, sabaha bayram.

Diyerek peşlerine düşerlerdi. Onlar bunlara aldırılmazlardı. Ama Sulukulede iş değışirdi. Burada bazen biri ister sahi, ister

şaka, ensesinden bir çimdikle tuttuğunu yere atar ve çığner. İşte o vakit kızılca kıyameç kopar. Çingarin âlâsı başlardı.

— O bizde yok, sen git onu muşmula suratlı kaynananın ensesinden topla, topla, elâlem görsün. Hem anasını, hem babasını..

— İşkilli büzük dingilder.

— O sendekidir, biz evcek Tevekkül hamamına gideriz, hem de natır kadına yıkatırız kendimizi paramızlan, sorna bizim evimiz temizdir, bal dök yala. Yala, hem karnın doyar hem gözün. Elâlemin ne yediğini görmezsin.

Karşısındaki :

— Sen yala te buramı, işte.. Diyerek şap şap kalçasına vururdu.

— Biz hamama gidincez senin de için gitsin dilerim, çatla patla, kokmuş musibet karı. Bizde bit bulunmaz, biz her hafta evimizin hem içini, hem dışını badana yaptırırız, onuştan bize bit gelmez. Bizim içimiz de temizdir dışımız da.

— Bak bunu duuru süledin şincik, ha ha ha... Biz sizin gibim üğünemeyiz pisliğimizlen, bari suratına da badana yaptır buruşukluğun gitsin, nalet suratlı..

Aslında aynı çanaktan rastık çeken bu dilberlerin birbirlerinden gizleyecekleri bir şeyler yoktur. Buna rağmen ufak bir işmar, iymalı bir söz onları zıvanadan çıkarır. Bunda bazan araya meyaneci olarak giren ihtiyar Takuhinin de parmağı var. O nun tek işi misafirleri memnun etmek. O çilingir sofrasını kurmuş, kavgayı yatıştırmak değil kızıştırmakla meşgul. Artık iş hızını almış kavga diğerlerine de bulaşmıştır. Naile'nin Sülo ile ne yaptığı açığa dökülürken karşı taraf Gülistan'ı işaret ederek karnı burnunda iken nasıl kocaya vardığını, karnını şişire şişire anlatır. Bu defa Gülistan bulaşır dalaşa, boğazını yırtarcasına "Naile'nin İrecep"len te buracıkta soluğu soluğuna tutulduğunu, sonra da donsuz kocaya nasıl kaçtığını bir polis hafiyesi gibi sayar dökerken, hâlâ da donsuz olduğunu söylemeden çekinmez.

Kavga ve marazanın en kızgın anında tefler dümbelekler harekete gelir. Kavga mı, düğün mü belli olmaz. Göbekler atılırken bir oklava ucunda Naile'nin donu görünür. Bayrak gibi ortada dolaşır. Donsuz olmadığı isbat edilir.

Herkes kavgadan yorulmuştur. Seyreden

de, kavga eden de... Daha doğrusu iş çıkırından çıkmış, ne yaptıklarını bilmez hale gelmişlerdir. Bu sırada fazla gülen seyirciye, kesesinin ağzını açmayan misafire de ağızlarını açarlar. Misafir de alınganlığı bir yana bırakır. Yoksa her şey daha da karışıp arap saçına döner.

Birara Çeribaşı veya yaşlı bir Çingene "Kesin gayrik şamatayı", deyince, bir kocakarı da elindeki tefin zillerini şungurdatarak "mayna" diye bağırır. Bu yorgun argın kadınlar hep birden :

*Anayisi babayisi kavurması
Kıvrması da vay vay...*

Diye bir göbek havası tuttururlar, oyun curcinaya döner, kavga da sona erer.

Burası Direklerarası gibi değil, gelmek kolay gitmek zordur. Kucağında kundakta bir çocukla görünen bir taze daha doğrusu çocuk denecek bir kız, umulmadık bir dille:

—Beyzadem böyle çabucaktan nereye gidersin? Düğüne mi yoksam, sevdalın mı çığırdı? Gel kalem kaşlı civanım, sana kokozlu bir fal bakayım, gönlünün ateşini söndüreyim. Hem kıyak bir fal bakayım da içinin ufuneti gitsin, cana can katayım benim civan beyzadem.

— Hadi at bakalım kıtırı, al sana bir çeyrek. Bak bakalım falıma.

Genç Çingene kızı yere çömelir, göğsünden bir çıkın çıkarır, bunları bir bez üstüne yayar, başlar bakla falına :

— Benim kibar civanım, ne ise halin, o çixsin falın. Senin kalpçeğizini sarmış bir ateş,yanıyor fırın gibi, istersen de külhan gibi. Boyu fidan gibi, gözleri var kömür gibi, yanar ateşine kor gibi, yüreciğin kaymış bir keret buna. Yollar da çatalı zere bunu çözmek lâzım, at bir guruşçuk beyzadem karanfilli güzeli karşıma çıkarayım. Ne demişler seversen esmeri sev, sevdikçe dilberlenir, onuşlan bunu demişler, demişler de çaresini bulamamışlar. İlle velâkim fal der üç yılda, ben derim bildırda, kavuşacaksın nazlına, yüreciğin ayna gibime aydınlanacak, düşmanlar kıskanacak, doslar imrenecek.

Ha benim kalem kaşlı beyzadem veresin bu şoparcığa da beş on paracık. Babası irak yere ırgathığa gitti, para göndermiyor.

—Ay bu çocuk senin mi? Sen daha çocuksun.

Genç adam, falcı kızı çocuğun ablası

sanmıştır. Anası olacağını tahmin etmemiştir.

— Doğru söyle, bu kucağındaki kimin çocuğu,komşunun mu, ablanın mı, Ananın mı? Genç Çingene kızı bir şey demeden yarı açık göğsünü büsbütün açarak memesini avuçlar, sicim gibi beyaz bir çizgi iki adım ileri fıskırır.

— Şincik inandım mı gayrik benim kibarzadem, kalem kaşlı civanım.

Eskiden çingene kadınları gizli değil aşikâre fala bakarlardı. Hatta "Falciiiss, fala bakar, kısmet açar", diye seslenirler, çamaşır sepetleri, çamaşır mandalları, iskara, sacayak, ateş kürekleri de satarlardı. Bunların bazıları da Bursa'dan Şile'den gelirler hamam takımları, çamaşırhıklar, çehiz takımları getirirlerdi. Bir eve daldılar mı "yapışkanlı diken" gibi bir şey satmadan gitmezlerdi. Eğer ev sahibi birşey satın almamışsa bu defa ellerini koynuna götürerek, tomar halinde bir bez çıkarır:

— Güzel hanımcığım, beni sına, benim adım Ayşe, yararım her işe, seni sevdim, sana bir eyilik edeyim hanımcığım, muhabbete iyi gelir bu kesedekiler, buna "Kurtbüzüğü" derler, bu yuvarlak otları kaynatır da haça şifa niyetine içersin, sabah akşam demez muradına erersin, Ayşe kadına dua edersen, sornacığuma beni anarsın. Kaymak ile baldan tatlıdır bu ot, ister isen yala yut. Kocan bağlanmışsa çözüdür, muhabbet kuşu görünür, te benim güzel hanımcığım, der, ya bu otları aldırır ya da bu evlerden palas pandiras kovurlardı.

(Folklor : 14)